

GYOLDER FAZOLARIDA KOMPAKT OPERATORLAR

D.T.Eshonqulov

Sh.Q.Mamatov

Annotatsiya

Yadrosining maxsuslik chizig'i integrallash chizig'ini o'ziga akslantiruvchi funksiya (siljish) orqali berilganda singulyar integral tenglamalar nazariyasi qaralayotgan funksiyalar fazosi, integrallash chizig'i turlari ularning akslantirishlari ko'rinishlariga bog'liq ravishda olib borilgan tadqiqotlar ko'lami ancha keng bo'lib, ular haqidagi ma'lumotlar [1] da batafsil keltirilgan.

Ma'lum Banax fazosida aniqlangan, obrazi yopiq bo'lib, yadrosoi va koyadrosi o'lchovlari chekli bo'lgan chiziqli chegaralangan operatorlar sinfi Nyoter operatorlari deb ataladi. Qaralayotgan operatorning yadrosoi va koyadrosi ayirmasi shu operatorning indeksi deyiladi.

Siljishli singulyar integral operatorlarni Nyoter operator bo'lishlikka tekshirishda avvalgi tadqiqotlardan farqli o'laroq, integrallash chzig'ining o'zini o'ziga akslantirish funksiyas(siljish)i diffeomorfizm emas balki endomorfizm (ko'p varaqli) bo'lgan hol uchun muhim hisoblangan, siljish funksiyasi yordamida tuzilgan ba'zi operator-kommutatorlarni qaralayotgan Banax fazolarida kompaktligi muhim hisoblanadi.

Ushbu maqolada ko'rsatilgan Banax fazosida ikkita komutatorning ma'lum shartlarda kompakt operatorlar ekanligi isbotlangan.

Kalit so'zlar: singulyar, integral, siljish, diffeomorfizm, endomorfizm, Gyolder fazosi, kommutator, siljish operatori, kompaktlik, norma.

Faraz qilaylik Γ -kompleks tekislikda oddiy yopiq, silliq, yo'naltirilgan chiziq bo'lib, uni diametri d bo'lsin. [4] ga ko'ra, Φ orqali $(0,d]$ da aniqlangan, aynan nolga teng bo'lмаган, nomanifiy va

a) $\omega(\delta)$ -uzluksizlik moduli,

$$b) \sup_{\delta \in (0,d]} \frac{\delta}{\omega(\delta)} \int_0^d \frac{\omega(t)}{t(t+\delta)} dt < +\infty$$

shartlarni qanoatlantiruvchi $\omega(\delta)$ funksiyalar sinfini belgilaymiz.

Γ da uzluksiz funksiyalarni xarakteristikasi sifatida

$$\omega(\varphi, \delta) = \sup_{|t-\tau| \leq \delta} |\varphi(t) - \varphi(\tau)|, \delta \in (0, d] \quad (1)$$

uzluksizlik modulini tanlaymiz.

[4] ga ko'ra umumlashgan Gyolder fazolari deb ataluvchi $H_\omega(\Gamma)$, $\omega \in \Phi$ da $aS - SaI$ va $WS - SW$ kommutatorlarni qaraymiz. Bu yerda $a(t) \in H_\omega(\Gamma)$, S –singulyar integral operator bo'lib, u

$$(S\varphi)(t) = \frac{1}{\pi i} \int_{\Gamma} \frac{\varphi(t)}{\tau - t} d\tau, t \in \Gamma \quad (2)$$

tenglik bilan aniqlanadi. W esa bir varaqli bo'lмаган siljish operatori bo'lib, u $(W\varphi)(t) = \varphi(\alpha(t))$ tenglik bilan aniqlanib, $\alpha(t)$ ni o'ziga akslantiruvchi N ($2 \leq N < \infty$) varaqli akslantirish bo'lib, $\alpha'(t) \neq 0$, $t \in \Gamma$, $\alpha(t) \in H_\omega(\Gamma)$, $\omega \in \Phi$, ([3] ga qarang). Ta'rif bo'yicha ([4]ga qarang) Γ da aniqlangan $\varphi(t)$ funksiya

$$\sup_{0 < \delta \leq d} \frac{\omega(\varphi, \delta)}{\omega(\delta)} = C_\varphi \leq +\infty \quad (3)$$

shartni qanoatlantirsa, H_ω sinfga qarashli deyiladi. Ma'lumki, agar $\varphi(t) \in H_\omega$ bo'lisa

$$C_\varphi = \sup_{\substack{t, \tau \in \Gamma \\ t \neq \tau}} \frac{\varphi(t) - \varphi(\tau)}{\omega(|t - \tau|)} = C_\varphi^* \quad (4)$$

tenglik o'rinli bo'ladi.

Xususiy holda, agar $\omega(\delta) = \delta^\mu$ ($0 < \mu < 1$) bo'lsa, H_ω bizga ma'lum bo'lgan H_μ sinfga aylanadi.

$$H_\omega = \| \varphi \|_{C(\Gamma)} + \sup_{0 < \delta \leq d} \frac{\omega(\varphi, \delta)}{\omega(\delta)} \quad (5)$$

ko'rinishda belgilasak, H_ω banax fazosidan iborat bo'ladi.

S singulyar va integral operatorning $H_\omega(\Gamma)$ da chegaralanganligi [6] da isbotlangan. Bir varaqli bo'limgan W siljish operatorining $H_\omega(\Gamma)$ da chegaralanganligi uni quyidagi baholanishidan kelib chiqadi:

$$\begin{aligned} \|W\varphi\|_{H_\omega(\Gamma)} &= \max_{t \in \Gamma} |\varphi[\alpha(t)]| + \sup_{\substack{t, \tau \in \Gamma \\ t \neq \tau}} \frac{|\varphi[\alpha(t)] - \varphi[\alpha(\tau)]|}{\omega(|t - \tau|)} \leq \\ &\leq \max_{t \in \Gamma} |\varphi(t)| + \sup_{\substack{t, \tau \in \Gamma \\ t \neq \tau}} \frac{|\varphi(t) - \varphi(\tau)|}{\omega(|t - \tau|)} \cdot \sup_{\substack{t, \tau \in \Gamma \\ t \neq \tau}} \omega \frac{\omega(|\alpha(t) - \alpha(\tau)|)}{\omega(|t - \tau|)} \leq \\ &\leq \max \left\{ 1; \sup_{\substack{t, \tau \in \Gamma \\ t \neq \tau}} \omega \frac{\omega(|\alpha(t) - \alpha(\tau)|)}{\omega(|t - \tau|)} \right\} \cdot \|\varphi\|_{H_\omega(\Gamma)} \end{aligned}$$

Bu tenglikni hisobga olgan holda,

$\omega(|\alpha(t) - \alpha(\tau)|) \leq \omega(k |t - \tau|) \leq (k + 1)\omega(|t - \tau|)$, k – o'zgarmas son. Tengsizlikka ko'ra W siljish operatori normasi uchun

$$\|W\|_{H_\omega(\Gamma)} \leq \max \left\{ 1; \sup_{\substack{t, \tau \in \Gamma \\ t \neq \tau}} \omega \frac{\omega(|\alpha(t) - \alpha(\tau)|)}{\omega(|t - \tau|)} \right\} \text{ tengsizlikni hosil qilamiz.}$$

V_n orqali Γ ni o'zini o'ziga bir varaqli bo'limgan $\alpha(t)$, $t \in \Gamma$, akslantirishga o'ngdan teskarilanuvchi bo'lgan $\bar{\alpha}(t) = \langle n, t \rangle$ akslantirish yordamida hosil bo'lgan siljish operatorini belgilaymiz: $(V_n \varphi)(t) = \varphi[\bar{\alpha}(t)] = \varphi(\langle n, t \rangle)$.

Shuni ta'kidlash lozimki, ([3] ga qarang), bir varaqli bo'limgan siljish operatori W faqat chapdan teskarilanuvchidir. Aniqrog'i α Γ ni qoplovchi akslantirish bo'lgani uchun $\frac{1}{N} \sum_{n=1}^N V_n$ operator $H_\omega(\Gamma)$ fazoni o'ziga o'tkazadi va $(\frac{1}{N} \sum_{n=1}^N V_n)W = I$ (I-birlik operator) tenglik bajarilib, W o'lchovi cheksiz bo'lgan koyadroga ega bo'ladi.

Qaralayotgan $H_\omega(\Gamma)$ fazoda $aS - SaI$ kommutatorning kompaktligi [5] maqolada isbotlangan. Bir varaqli bo'limgan $\alpha(t)$, $t \in \Gamma$ akslantirish yordamida qaralgan siljish operatori W bilan tuzilgan WS-SW kommutatorning kompaktligini isbotlash uchun quyidagi yordamchi tasdiqni qaraymiz. Faraz qilaylik, $z = \sigma(t)$ Γ ni birlik aylanaga o'zaro bir qiymatli akslantiruvchi funksiya bo'lzin. S_Γ va S_T lar mos

ravishda $H_\omega(\Gamma)$ va $H_\omega(T)$ fazolardagi singulyar integrallash operatorlari bo'lsin. B bilan $H_\omega(\Gamma)$ fazodan $H_\omega(T)$ fazoga $(B\varphi)(z) = \varphi(\frac{\sigma^{-1}(z)}{z})$, $\sigma^{-1}(\sigma(t)) = t$, $\sigma'(t) \in H_\omega(\Gamma)$ qoida bilan akslantirish bajaruvchi chiziqli chegatalangan teskarilanuvchi operatorni belgilaymiz.

Teorema 1. Agar $(T \times T)$ da noldan farqli

$\frac{\sigma^{-1}(\xi) - \sigma^{-1}(z)}{\xi - z} \in H_\omega(T \times T)$ berilgan funksiya bo'lsa, S_T uchun quyidagi tenglik o'rini bo'ladi:

$$S_T = BS_\Gamma B^{-1} + K \quad (6)$$

Bu yerda $K H_\omega(T)$ fazoda aniqlangan to'la uzlusiz operatordir.

Izbot. Faraz qilaylik $\psi \in H_\omega(T)$, $\varphi = B^{-1}\psi$ va $K = S_T - BS_\Gamma B^{-1}$ bo'lsin. U holda

$(K\psi)(z) = \frac{1}{\pi i} \int_T \frac{\psi(\xi)}{\xi - z} d\xi - \frac{1}{\pi i} \int_T \frac{\varphi(\tau)}{\tau - \sigma^{-1}(z)} d\tau$ tenglik bajariladi. Ikkinchisi integralda $\tau = \sigma^{-1}(\xi)$ almashtirish bajarib, quyidagi tenglikni hosil qilamiz:

$$(K\psi)(z) = \frac{1}{\pi i} \int_T \left(\frac{1}{\xi - z} - \frac{\sigma'^{-1}(\xi)}{\sigma^{-1}(\xi) - \sigma^{-1}(z)} \right) \psi(\xi) d\xi \quad (7)$$

$b(\xi, z) = \frac{\sigma'^{-1}(\xi)(\xi - z)}{\sigma^{-1}(\xi) - \sigma^{-1}(z)}$ belgilash kiritib (7) tenglikni

$$(K\psi)(z) = \frac{1}{\pi i} \int_T \frac{b(\xi, z)}{\xi - z} \psi(\xi) d\xi \quad (8)$$

ko'rinishga keltiramiz. [2] da (8) ko'rinishdagi operator $H_\omega(T)$ da kompaktligi isbotlangan. Teorema izbot bo'ldi. Endi $H_\omega(\Gamma)$ da WS-SW kommutatorni kompaktligini isbotlaymiz.

Teorema 2. Faraz qilaylik α -oddii yopiq, silliq Γ chiziqli o'ziga akslantiruvchi N varaqli ($N \geq 2$) siljish funksiyasi bo'lib, $\alpha'(t) \in H_\omega(\Gamma)$ shartlarni qanoatlantirsin va Γ ni yo'nalishini saqlasın. Agar α Γ ni yo'nalishini saqlasa, $WS \simeq SW$, agar α yo'nalishini o'zgartirsa, $WS \simeq -SW$ munosabatlar o'rini bo'ladi. Bu yerda " \simeq " belgi to'la uzlusiz operatorgacha aniqlikdagi tenglikni bildiradi.

Izbot. Faraz qilaylik σ Γ ni T birlik aylanaga o'tkazuvchi diffeomorfizm, $(\Gamma \times \Gamma)$ da noldan farqli $\frac{\sigma(t) - \sigma(\tau)}{t - \tau} \in H_\omega(\Gamma \times \Gamma)$ funksiya berilgan bo'lsin.

U holda [7] maqolani 1-lemmasiga ko'ra T ni shunday β diffeomorfizmi topilib, $\beta' \in H_\omega(T)$ shartda α akslantirishni $\alpha = \sigma'^{-1} \circ \omega_{\pm N} \circ \beta \circ \sigma$, $\omega_{\pm N}(t) = t^{\pm N}$, $t \in T$ ko'rinishda tasvirlash mimkin. Bu yerda "+", "- " ishoralar α Γ ni yo'nalishini saqlashiga yoki o'zgartirishiga qarab tanlanadi. Osongina ko'rish mumkin $W_{\omega_{-N}} = W_C \cdot W_{\omega_N} \cdot (W_C \varphi)(t) = \varphi(\bar{t})$. \bar{t} t ga qo'shma kompleks son. Bunga ko'ra, [1] ni 35-betidagi 3.1. teoremasidan va mazkur maqolani 1-teoremasidan foydalanib, teoremani isbotlash uchun $W_{\omega_N} S \simeq S \cdot W_{\omega_N}$ munosabatni ko'rsatish yetarli.

Haqiqatan ham, faraz qilaylik α yo'nalishini saqlaydigan akslantirish bo'lsin (agar α yo'nalishini o'zgartirsa, fikrlash aynan takrorlanadi). $W_{\omega_N} S_T \simeq S_T \cdot W_{\omega_N}$ tenglik bajarilganda [2] 4-xossasiga ko'ra $S_T W_{\beta^{-1}} \simeq W_{\beta^{-1}} \cdot S_T$ bajarilib,

$$S_T W_{\beta^{-1}} \simeq W_{\beta^{-1} \omega_N^{-1}} \cdot S_T W_{\omega_N} \text{ va } S_T \simeq W_{\beta^{-1} \circ \omega_N^{-1}} \cdot S_T W_{\omega_N \circ \beta}$$

munosabatlar o'rini bo'ladi. Bundan mazkur maqolaning 1-teoremasiga ko'ra

$W_\sigma S_\Gamma W_{\sigma^{-1}} \simeq W_{\beta^{-1} \circ \omega_N^{-1}} \cdot S_T W_{\omega_N \circ \beta \circ \sigma} W_{\sigma^{-1}}$ bo'lib,

$W_\sigma S_\Gamma \simeq W_{\beta^{-1} \circ \omega_N^{-1}} \cdot S_T W_{\omega_N \circ \beta \circ \sigma} \simeq W_{\beta^{-1} \circ \omega_N^{-1}} \cdot W_\sigma S_\Gamma W_{\sigma^{-1}} W_{\omega_N \circ \beta \circ \sigma} \Leftrightarrow$

$\Leftrightarrow W_{\beta^{-1} \circ \omega_N^{-1} \circ \sigma} \cdot W_{\sigma^{-1} \circ \omega_N \circ \beta \circ \sigma} S_\Gamma \simeq W_{\beta^{-1} \circ \omega_N^{-1} S_\Gamma \circ \sigma} W_{\sigma^{-1} \circ \omega_N \circ \beta \circ \sigma} \Leftrightarrow$

$\Leftrightarrow W_{\sigma^{-1} \circ \omega_N \circ \beta \circ \sigma} S_\Gamma \simeq S_\Gamma W_{\sigma^{-1} \circ \omega_N \circ \beta \circ \sigma} \simeq W_\alpha S_\Gamma \simeq S_\Gamma W_\alpha$ munosabatni hosil qilamiz. Bunda foydalanilgan $W_{\omega_N} S_T - S_T W_{\omega_N}$ kommutatorning kompaktligi isboti [3] maqolaning 7.1. lemmasiga o'xshash bo'lgani uchun keltirilmadi. Teorema isbot bo'ldi.

Shuni ta'kidlaymizki, agar $\omega(\delta) \sim \delta^\mu$, ($0 < \mu < 1$) bo'lsa, oddiy Gyolder fazosi H_μ da silliq chiziqning $\alpha'(t) \in H_\mu$ shartda chekli varaqli endomorfizmi uchun WS - SW kommutatorning kompaktligi [8] maqolaning 1.1. lemmasasi va 1-teoremadan kelib chiqadi.

Adabiyotlar:

1. Litvinchuk G.S. Chegaraviy masalalar va siljishli integral tenglamalar. – M., 1977.
2. Karlovich Yu.I., Tursunqulov B.M. Umumlashgan Gyolder fazolarida karlemansiz siljishli funksional intrgral operatorlar, 1983., – Qo'lyozma SamDu tomonidan tavsiya etilgan. 1983 yil 20 iyunda OzNIINTI da 89-83 nomer bilan deponent qilingan.
3. Latushkin Yu.D. O'zaro bir qiymatli bo'limgan siljishli singulyar integral operatorlar nazariyasi. – Nomzodlik dissertatsiyasi. Odessa 1981 y.
4. Guseynov A.I., Muxtorov X.Sh.Chiziqli bo'limgan singulyar integral tenglamalar nazariyasiga kirish – M., 1980.
5. Tursunqulov B.M. Umumlashgan Gyulder fazosida to'la uzluksiz operatorlar haqida. O'zbekiston Respublikasi FAD, T., 1982, № 12.
6. Salayev V.V. Yopiq chiziq bo'ylab Koshi integrali uchun to'g'ri va teskari baholashlar. Mat.zametki, 1976 y., 19, № 3.
7. Kats B.A. Analitik funksiyalarning ba'zi qo'shmalik masalalari haqida. Sibirskiy mat. Jurnal., T 17., № 6.
8. Dudachova R.B. Og'irlilikli funksiyalar Gyolder fazolarida bir argumentli singulyar integral operatorlar algebrasi. Tbilisi matematika instituti ilmiy ishlari. 1973., 43.
9. Asfandiyorovich F. N. et al. BASICS OF PROGRAMMING FROM THE TEXTBOOK OF INFORMATICS AND INFORMATION TECHNOLOGIES CHAPTER PYTHON PROGRAMMING LANGUAGE METHODOLOGY OF MULTIMEDIA //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 1. – C. 778-781.
10. Xasanovich, Prof L. M., et al. "Development of Computer Simulation Model Develops Creative Thinking of the Student." *JournalNX*, vol. 7, no. 03, 2021, pp. 167-171.
11. Asfandiyorovich F. N. Teaching the Subject of Repetitive Algorithms Based on Multimedia Electronic Manuals //Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. – 2023. – T. 16. – C. 42-45.
12. Fayziyev Nozim Asfandiyorovich. (2022). TARMOQLANUVCHI ALGORITMLAR MAVZUSINI DOIR KOMPYUTER IMITASION MODELI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH. *RESEARCH AND EDUCATION*, 1(2), 273–278.

